

МУАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

2-сан 2023

март-апрель

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОВОДА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ

Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Шукурилло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қахқор ТУРСУНОВ
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАСHEBA
Гавхар ЭЩАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

Umarov I. A., Jumanova D. U. “Malika ayyor” dostonida ijtimoiy-siyosiy leksika	6
Namazova G. M. Savod o'rgatish metodikasining ilmiy, psixologik va lingvistik asoslari	17
Абдувалиева Н. Алишер Навоий ғазалларида паремаларнинг маъновий хусусиятлари	25
Rahmanova D. Nemis tili dialektlari va jonli so'zlashuv nutqi	31
Раметова Б. О характеристиках научной фразеологии	36
Чутбаева А. Б. Трансформация русско-узбекских религиозных паремий в произведениях узбекских писателей	45
Mirzayev A. X. Qualitative adjectives	54
Utambetova A. K. Evaluation category in uzbek and english languages (based on good and bad concepts)	61

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Majidov Sh. S., Sayfullayev L. N. Masofaviy ta'limda pedagogik texnologiyalarning qo'llanilishi	66
Bo'ronov Sh. Sh. Talabalarning ekologik kompetentligini o'stirishda hadis ilmining o'rni va ahamiyati	75
Abdullayev I. X. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida kognitiv-motivatsion kompetensiyani rivojlantirishning metod va vositalari	81
Tursunova N. T. Pedagogika va ona tili o'qitish savodxonlik metodikasi fanlaridan integratsiyalashgan ta'lim asosida didaktik yondashuv	88
Жакбарова З. С. Олий таълим муассасаси талабаларида ижтимоий-маданий компетентликини ривожлантиришнинг назарий-методологик асослари	95
Акбаров А. Т. Ўқувчиларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг илмий-педагогик асослари	100
Abdullayev S. A. Tabiat ob'ektlarini adekvat modellashirish asosida o'quvchilarning ekodidaktik bilimlarini takomillashtirish	109
Arslanova F. Z., Abdujalilova Sh. A. Inklyuziv ta'lim-muqarrar ta'lim sifatida	118
O'tayev A. Y. Siyosiy pedagogika fanini o'zlashtirishning dolzarb muammolari	123
Расулов А. Н., Абдухақимова Н. Х., Зайниддинова Х. З., Таникулов А. Р., Исроилжонов А. К. Таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитиш зарурлиги	128
Расулов А. Н., Ҳақимова И. Х., Сайфиев С. Ш., Абдуллоев Ж. А. Таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг услубий-дидактик таъминотини яратиш	134
Эрназарова Г. О. Бўлажак ўқитувчиларда педагогик компетенцияларни шакллантириш	139
Хуррамов К. М. Тадбиркорлиқни миллий иқтисодиётдаги ўрни, моҳияти ва мезонлари	145
Рашидова Ш, Бердикулова Н. Э. Особенности использования инновационных и интегрированных технологий обучения	151
Эргашева Д. Д. Модульно-кредитное обучение в вузе на базе дидактических педагогических принципов	156
Наркабилова Г. О необходимости развития цифровой культуры среди студентов	163

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Эрназарова Г. О.

Чирчиқ давлат педагогика университети, профессори

Таянч сўзлар: касбий - педагогик компетенция, халқаро таълим дастурлари, замонавий ўқитиш технологиялари, ижодкорлик, мустақил ўқиш, компетентлик, мотивация, фаолият, лойиҳалаш, мустақил ишлаш, таълим жараёни.

Ключевые слова: профессионально - педагогическая компетентность, международные образовательные программы, современные технологии обучения, креативность, самостоятельное обучение, компетентность, мотивация, активность, дизайн, самостоятельная работа, образовательный процесс.

Key words: professional and pedagogical competence, international educational programs, modern learning technologies, creativity, independent learning, competence, motivation, activity, design, independent work, educational process.

Бугунги кунда ҳар бир ўқитувчи педагогик фаолиятининг мақсади, замонавий дарс воситалари асосида ОТМда талабаларнинг таянч ва фанга оид компетенцияларини шакллантириш учун шароит яратиш ҳисобланади. Бу давр талаби.

Асосий педагогик фаолият вазифаларига қуйидагилар киради:

- амалиётда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш;
- талабаларнинг таянч компетенцияларини шакллантириш учун дарс тизимларини яратиш;
- талабаларнинг компетентлиги ривожланганлиги мониторингини амалга ошириш ҳамда ташқи экспертиза учун натижаларни тақдим этиш;
- дарсларни унумли ташкил этиш учун интеллектуал ресурс базалари билан таъминлаш.

Касбий- педагогик компетенцияси билиш вазифаларини қўйишдан бошланади.

Касбий - педагогик компетенциялари мустақил ишлаш ва лойиҳалаш фаолияти шакллантиришга ёрдам беради. Айни лойиҳалаш методи ОТМ талабаларининг халқаро таълим дастурлари талабларида кўрсатилган та-саввурни бойитишни, фикрлаш операцияларини илгари суришга, куза-

тиш, танлаш, натижаларни баён этишга, хулосалар чиқаришга ўргатишга ёрдам беради.

Мустақил тарзда педагогик фаолиятни лойиҳалаш талабаларда ўз изланишлари натижаларини оғзаки ёки ёзма тарзда билдиришини шакллантиради. Бу ҳам яна бир касбий - педагогик компетенцияси ҳисобланади.

Замонавий таълим технологияларидан фойдаланиб дарсларни тўғри ташкил этиш, ҳамкорлик қилиш, дарсдан кейинги фаолият, лойиҳалаш ва мустақил ишлаш фаолиятида иштирок этиш, ОТМда талабаларнинг касбий- педагогик компетенцияларини шакллантиришнинг муҳим шартини ҳисобланади.

С.Г.Воровщиков касбий - педагогик компетенцияни таълим оловчиларнинг ўз-ўзини бошқариш фаолияти деб изоҳлайди [1].

А.В.Хуторскийнинг таъкидлашича, касбий- педагогик компетенцияси - «... бу ўз ичига мантиқий, методологик, умумқув фаолияти элементларини, мақсадни қўйишни ташкил этиш, режалаштириш, таҳлил қилиш, рефлексия, ўзини ўзи баҳолаш методларини оловчи талабанинг мустақил билиш фаолияти доирасидаги компетенциялар йиғиндисидан иборат деб таърифлайди [4].

Ўрганилаётган объектга нисбатан талаба – креатив кўникмаларни ўзлаштиради, атроф-муҳитдан ҳақиқий билимларни излаб топишни амалга оширади, ностандарт ҳолатларда ўзини кўрсатади. Бу компетенциялар доирасида халқаро таълим дастурлари таҳлил қиладиган талабаларнинг ўқиш ва тушуниш даражаси ҳамда ўқиш саводхонлиги мазмунига тегишли талаблар шаклланади.

Тадқиқотчи Э.Ф.Зеер “Касбий- педагогик компетенцияси ўқув-билиш вазифаларини мустақил ҳал этиш қобилияти, ахборот ресурсларни мустақил қўллаш, ахборотларни олиш ва тизимлаштириш, мустақил ишлаш малакаларини шакллантириш” дея таъкидлайди [3]. Тадқиқотимизда халқаро таълим дастурлари талабалари асосида касбий - педагогик компетенциялари компонентлари тизимлаштирилади.

Замонавий таълим жараёнида талабанинг ижодкорлик имкониятларини ривожлантиришга, билим даражасини оширишга ҳамда мустақил ишлаш қобилиятини шакллантиришга йўналтирилган.

Энг асосийси универсал ўқув фаолиятини шакллантириш ҳисобланади. Амалиётнинг кўрсатишича, кўпчилик талабалар ўз меҳнатини мустақил тарзда ташкил эта олмайди, ўқув қийинчиликлари бор, бу ўз навбатида ўқишга қизиқишнинг йўқлиги ҳамда ўзига ишонмасликдан келиб чиқади.

Яхши ўқиш, ўз қобилиятларини англаш, турли топшириқларни сифатли бажариш малакаси – компетентлик ҳиссининг юзага келишига олиб келади [2]. ОТМнинг талабаси:

фан дастурида белгиланган ҳажмдаги ва даражадаги билимларга эга бўлса;

амалий характердаги турли топшириқларни сифатли бажариш, мустақил ўқиш ва изланиш фаолиятининг фаол субъекти ҳисобланса, рефлексив хулққа қобилиятли бўлса;

адекват ўз-ўзини баҳолай олса, ўқиш ва тушуниш даражасини таҳлил қила олса, ёш хусусиятига кўра таянч компетенцияларга эга бўлса компетентли деб ҳисоблаш мумкин.

Ана шундай компетентли талаба халқаро таълим дастурлари талабларига рақобатбардош номзод бўла олади.

Касбий - педагогик компетенциялари ўз ичига қуйидаги кўникмаларни олади:

мақсад кўя олиш ва унга эришишни ташкил этиш, ўз мақсадини тушунтириш;

ўз фаолиятини режалаштириш;

таҳлил қилиш, рефлексия, ўз-ўзини баҳолашни ташкил этиш; кузатилаётган фактларга, ўрганилаётган ўқув материалларига саволлар бера олиш, воқеа-ҳодисалар сабабини излаш;

ўрганилаётган асар, муаммо бўйича ўзининг тушунганлиги ёки тушунмаганлигини айтиш; билганларини оғзаки ва ёзма айта олиш;

берилган саволларни ечишнинг муҳим воситалари ва йўллари, аниқ деталлари ва фактларини танлаш; натижаларни ёзиш, хулосаларни шакллантириш;

ўз ўқув фаолиятини, тушунган-тушунмаганлигини назорат қилишни амалга ошириш.

Ушбу кўникмаларни талабаларда мустақил тарзда амалга оширишга эришиш натижасида, келгусида ўтказилиши режалаштирилган халқаро таълим дастурларида республикамизнинг юқори рейтинг кўрсатишига эришиш мумкин.

Халқаро таълим дастурлари талаблари асосида компетенцияларни шакллантиришнинг бошланғич босқичида таълим олишга ижобий мотивацияни шакллантириш муҳим ҳисобланади [5].

Юқорида таъкидланган муаммоларни бартараф этиш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш тавсия этилади:

талабаларнинг касбий - педагогик компетенциясини халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шакллантириш, замонавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш масаласини халқаро стандартлар асосида таҳлил қилиш, улардан фойдаланиш воситасида машғулот самарадорлигига эришиш тамойилларини аниқлаш;

мазкур технологиялардан фойдаланишга қаратилган шакл ва методларнинг машғулот самарадорлигини оширишдаги аҳамиятини таққослаш, талабаларнинг мустақил ишлаш қобилиятини шакллантирувчи турли методик тавсияларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;

ҳар бир мавзу юзасидан талабаларнинг билим ва кўникмаларини шакллантиришга қўйиладиган минимал талаблар ҳамда халқаро таълим дастурлари талаблари асосида илмий-методик тавсиялар, машғулот ишланмаларини ишлаб чиқиш;

талабаларда касбий - педагогик компетенцияларини шакллантирувчи самарали воситаларни белгилаш;

машғулотда ва аудиториядан ташқари ишларда халқаро таълим дастурларига тайёргарлик кўриш учун тавсия этилган ўқув материалларидан фойдаланишга омил бўлувчи методик шарт-шароитларни яратиш, улардан фойдаланишнинг педагогик жиҳатдан мақсадга мувофиқ турли шакл, метод, воситаларни амалиётга жорий этиш;

халқаро таълим дастурлари асоси ҳисобланган касбий- педагогик компетенцияларини шакллантиришнинг таълимий, ривожлантирувчи ва тарбияловчи вазифаларини ўзаро боғлиқ ҳолда амалга ошириш ва бошқалар.

Халқаро таълим дастурларига мувофиқ тавсия этилаётган ҳар бир машғулот мавзусини синаш, ўқув дастурига мувофиқ келиши, талабалар ёшига мослиги, улар томонидан ўзлаштириш даражаси ва сифат кўрсаткичи, мавзуни ўзлаштиришдаги қийинчиликлар ва уларни бартараф этиш юзасидан хулосаларни ўрганиб чиқиш муҳим.

Талабаларда касбий - педагогик компетенцияларини шакллантиришда қуйидаги педагогик вазифаларни ижобий ҳал этиш мақсадга мувофиқ эканлигини англатади:

талабаларнинг ёш, психологик хусусиятлари, қизиқишлари ва нимага қобилияти борлигини ўрганиш,

уларда касбий- педагогик компетенцияларини халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шаклланганлик даражасини аниқлаш ҳамда бунга имкон берувчи объектив ва субъектив омилларни ўрганиш;

машғулотларни ташкил этилишини таъминлашга эътиборни қаратиш ҳамда уларни аниқ мақсадга асосланувчи лойиҳа асосида ташкил этиш, бу жараёнда талабаларнинг мустақил фаолият олиб бориши,

хар бирининг фаоллик кўрсатишларига эришиш; самарали назорат методлар воситасида талабаларда билиш компетенциясининг шаклланганлик даражасини ўрганиб бориш ва таҳлил этиш.

Ушбу вазифаларни амалга оширишда замонавий ўқитиш усуллари такомиллашади, халқаро таълим дастурларининг бош мақсади – таълим сифати ошишига эришилади.

Талабаларнинг касбий - педагогик компетенцияларини халқаро таълим дастур талаблари асосида шакллантиришда мустақил таълимни ташкил этиш муҳим жараёндир.

Мустақил таълим олиш жараёнини фаоллаштириш, талабаларда мустақил таълим олишга бўлган интилиш, мавзуга оид маълумотларни мустақил тарзда ўқиб ўрганиш, мустақил таълим олиш кўникма ва малакаларини шакллантириш таълим сифати ва самарадорлигини таъминлаш меъзони бўлиб, мустақил таълим:

- талабаларда шахсий, касбий, индивидуал ва ёшга оид хусусиятларни намоён қилишга;
- билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга;
- уларнинг ўқитиладиган фанларга оид билимларини режалаштиришга;
- аудиторияда ва аудиториядан ташқарида олинган билимларни тартибга солишга, шунингдек назорат қилиш учун онгли равишда фойдалана билишга; ижодий қобилиятларини ривожлантиришга асос бўлади.

Мустақил иш – бу шундай билиш ўқув фаолиятики, бунда талабанинг фикрлаш кетма-кетлиги, унинг ақлий ва амалий ҳаракатлари талабанинг ўзига боғлиқ ҳамда унинг ўзи томонидан аниқланади.

Мустақил ишлар жараёни – талаба бўш вақтини мустақил тарзда мазмунли ва самарали ташкил этиши ҳамда ўз-ўзини назорат қилиши, ҳолис баҳолай олиши. Мустақил ишлар жараёнида талаба қизиқишлари асосида билимларини янада бойитишга эришиши мумкин. Шунинг учун мустақил ишларни ОТМ талабаларидан бошлаш муҳим ҳисобланади.

Мустақил ишлар жараёнида талаба бўш вақтини режалаштиради, тартибга солади, амалга оширади, натижаларни қиёслади, ўз-ўзини баҳолайди ва назорат қилади. Мана шу тамойиллар асосида талабанинг касбий - педагогик компетенцияси ривожланади.

Адабиётлар:

1. Воровщиков, С.Г. Внутрешкольная система учебно-методического сопровождения развития учебно-познавательной компетентности учащихся [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2011/0627-10.htm>, свободный.
2. Галиев Т.Т. Системный подход интенсификации учебного процесса. Дисс.докт. пед. наук.- Караганда, 2002. -150 с.
3. Зеер, Э.Ф. Ключевые компетенции, определяющие качество образования / Э.Ф. Зеер // Образование в Уральском регионе: научные основы развития: тез. докл. II науч.-практ. конф. - Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та. - 2002. - Ч.2. - С. 23 - 25.
4. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-образовательной парадигмы образования [Текст] / А.В. Хуторской // Народное образование. - 2003. - № 5.- С. 58-64.
5. Якиманская, И.С. Компетентностный подход в образовании: проблемы и пути модернизации [Текст] / С.С. Чернова. - Новосибирск: СИБПРИНТ, 2013.- 159с.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада бўлажак ўқитувчиларда педагогик компетенцияни халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шакллантириш, замонавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш, таълим технологияларидан фойдаланиб дарсларни тўғри ташкил этиш, ҳамкорлик қилиш, дарсдан кейинги фаолият, лойиҳалаш ва мустақил ишлаш фаолиятида иштирок этиш, таълим жараёнида талабанинг ижодкорлик имкониятларини ривожлантириш масалалари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В этой статье рассматриваются вопросы формирования педагогической компетентности у будущих учителей на основе требований международных образовательных программ, использования современных технологий обучения, правильной организации занятий с использованием образовательных технологий, сотрудничества, участия в мероприятиях послеклассной деятельности, проектирования и самостоятельной работы, развития творческие возможности студента в образовательном процессе.

SUMMARY

In this article covers the issues of formation of pedagogical competence in future teachers on the basis of the requirements of international educational programs, the use of modern teaching technologies, the correct Organization of classes using educational technologies, cooperation, participation in the activities of post-Class Activities, design and independent work, the development of the student's creativity opportunities in the educational process.

